

پیش‌بینی رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست بر اساس باورهای

محیط‌زیستی با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی

علی اکبر امین‌بیدختی^{۱*}، زهرا دامغانیان^۲، سکینه جعفری^۳

۱- نویسنده مسئول، استاد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سمنان

۲- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سمنان

۳- استادیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سمنان

* ایمیل نویسنده مسئول : a.aminbeidokhti@semnan.ac.ir

تاریخ دریافت : ۹۹/۰۱/۲۴ تاریخ پذیرش : ۹۹/۰۳/۲۴

چکیده

پژوهش حاضر با توجه به هدف، کاربردی و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری شامل تمام دانشجویان دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه سمنان (۴۳۴ نفر) در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود. شرکت‌کنندگان ۲۰۴ نفر از دانشجویان بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. همه آن‌ها پرسش‌نامه‌های باورهای محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست، رفتار مسئولانه محیط‌زیستی را تکمیل کردند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS19 و Lisrel 8.5 و با روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون و مدل تحلیل مسیر تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که باورهای محیط‌زیستی اثر معناداری بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست دانشجویان ندارد، اما با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی اثر غیرمستقیمی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست ایفا می‌کند. باورهای محیط‌زیستی اثر مستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دانشجویان دارد. باورهای زیست‌محیطی به‌طور مستقیم و با واسطه نگرش محیط‌زیستی می‌تواند رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست را تحت تأثیر قرار دهد.

کلمات کلیدی

"باورهای محیط‌زیستی"، "رفتار مسئولانه محیط‌زیستی"، "مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست"، "نگرش محیط‌زیستی"

Predicting Responsible Environmental Behavior and Participation in Environmental Protection Based on Environmental Beliefs of the Students by Mediating Environmental Attitudes

Aliakbar Aminbeidokhti^{1*}, Zahra Damghanian², Sakineh Jafari³

*1. Professor, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Semnan University

*Email Address: a.aminbeidokhti@semnan.ac.ir

Abstract

The present study was applied in terms of purpose and descriptive-correlational research in terms of data collection. The statistical population included all students of the Faculty of Educational Sciences and Psychology of Semnan University (434 people) in the academic year of 1397-98. The participants were 204 students who were selected using stratified random sampling method. All of them completed the Environmental Beliefs Questionnaire, the Environmental Attitude, the Participation in Environmental Protection, and the Responsible Behavior of the Environment. Data were analyzed using SPSS19 and Lisrel 8.5 software and Pearson correlation coefficient and path analysis model using statistical methods. The findings showed that environmental beliefs do not have a significant effect on student participation in environmental protection, but mediated by the environmental attitude, it has an indirect effect on participation in environmental protection. Environmental beliefs have a direct and significant effect on the responsible behavior of students' living environment and also mediate the environmental attitude of life has an indirect and significant effect on the responsible behavior of students' living environment. Environmental beliefs can directly and indirectly affect the responsible behavior of the environment and participation in the protection of the environment.

Keywords

"Environmental Beliefs", "Environmental Attitudes", "Contribution to Environmental Protection", "Responsible Environmental Responses"

چندان روشن نیست که مردم و تا چه میزان ماهیت تغییرات جهانی بوم‌شناختی را درک می‌کنند و نتایج بالقوه عدم پاسخگویی را می‌ستایند نظریات عمومی مردم حاکی از آن است که بیشتر مردم، به مسائل محیط‌زیست علاقه‌مند هستند اما شمار اندکی نسبت به آن‌ها شناخت دارند و مفاهیم و توجیحات کامل آن‌ها را می‌پذیرند ضمن روحیه داوطلبانه پایه و بستر جلب مشارکت و مشارکت محور و نیروی محرکه توسعه است (اسداله نیا جامی، ۱۳۸۷). داشتن روحیه مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست منجر به درونی شدن رفتار مسئولانه محیط‌زیستی می‌گردد. رفتار مسئولانه محیط‌زیستی کنش ارادی فرد یا گروه است که مستقیم یا غیرمستقیم، این، تغییرات در محیط را تحت تأثیر قرار داده و یا به محیط فایده می‌رساند (Stren, 2000). در حوزه محیط‌زیست، مطالعات بسیاری ادعا کرده‌اند که اعتقاد به باورهای محیط‌زیستی و نگرش مثبت نسبت به حفظ محیط‌زیست، همواره منجر به رفتار مسئولانه محیط‌زیستی می‌شود (blake, 1999) (kollmuss & agyman, 2002) و علت این امر نیز می‌تواند صرفاً به‌منزله آگاهی نسبت به محیط‌زیست و مسائل پیرامون آن و یا نگرش مسئولانه محیط‌زیستی باشد؛ زیرا دسترسی اکثریت افراد در جامعه جهانی به انواع رسانه‌های دیداری، شنیداری و الکترونیکی و پوشش روزافزون مسائل محیط‌زیستی و پیامدهای آن‌ها توسط این رسانه‌ها باعث شده تا افراد نسبت به مشکلات محیط‌زیست آگاه‌تر بوده و حتی نسبت به پیامدهای خطرناک آن‌ها اظهار نگرانی کنند (Thornton, Sammer, Wustenhagen, 2006). با توجه به مطالب ذکر شده تغییر باورهای محیط‌زیستی گروه‌های انسانی دارای اهمیت می‌باشد. دانشجویان از جمله گروه‌هایی هستند که به علت تأثیرگذاری شدید رفتارهای آن‌ها بر افراد دیگر، در معرض بررسی‌های جامعه‌شناسی محیط‌زیستی قرار دارند. تبیین‌های ذهنی از مهم‌ترین عواملی هستند که در بروز رفتارهای محیط‌زیستی نقش دارند. تبیین‌های ذهنی به ویژگی‌های نگرشی، ارزشی و ادراکات فردی می‌پردازند. به همین دلیل در بررسی رفتار محیط‌زیستی باید نگرش‌های محیط‌زیستی افراد و گرایش‌های فکری آنان مورد مطالعه قرار گیرد. نگرش محیط‌زیستی همانند تمایلاتی است که با نشانه‌هایی از علاقه یا بی‌علاقگی نسبت به محیط ابراز می‌شود و مؤلفه بسیار مهم در مشارکت افراد در امور و مسئولیت‌پذیری افراد محسوب می‌شود. این باورهای محیط‌زیستی هستند که بر نگرش افراد تأثیر می‌گذارد و به تبع آن موجب مشارکت آنان در حفاظت از محیط‌زیست می‌شوند که این کار رفتار مسئولانه محیط‌زیستی را به دنبال دارد. بر این اساس این پژوهش، می‌کوشد تا از میان عوامل تبیین‌کننده باورهای محیط‌زیست دانشجویان، تأثیر متغیرهای نگرش، مشارکت در حفاظت و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی آنان را بر این عامل مورد بررسی قرار دهد، تا ضمن سنجش میزان تأثیر متغیرهای ذکر شده بر باورهای محیط‌زیستی، پیشنهادها لازم در راستای تقویت باورهای محیط‌زیستی دانشجویان ارائه شود. از نظر مفهومی، رفتارهای محیط‌زیستی، مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود. افراد هر اجتماعی برحسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی - فرهنگی برخورد متفاوتی نسبت به محیط‌زیست دارند. این برخوردها و رفتارها ممکن است کاملاً منفی و مخالف محیط‌زیست و یا برعکس کاملاً مثبت و موافق محیط‌زیست

قرن بیست و یکم، قرن محیط‌زیست در پاسخ به افزایش توانایی بشر برای تغییر دستگاه‌های محیط‌زیست جهانی و افزایش آگاهی اجتماعی از مسائل محیط‌زیستی، نام‌گذاری شده است. اختلال اکوسیستم‌ها و دستگاه‌های بیوفیزیکی جهانی از عواقب مهم اجتماع بشری محسوب می‌شود؛ زیرا تخریب محیط‌زیست گروه‌های حاشیه‌نشین و افرادی با وضعیت نامطلوب اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، به‌عنوان مثال، تغییرات اقلیمی انسان‌شناسی عمدتاً توسط شهروندان کشورهای ثروتمند ایجاد شده است. باین‌حال، تأثیرات نامطلوبی بر ساکنان کشورهای در حال توسعه می‌گذارد (Geiger, 2017). بسیاری بر این باورند که بالا گرفتن تب محیط‌زیست گرایي در سطح جهانی و فعالیت‌های محیط‌زیستی و جنبش‌های اجتماعی که برگرفته از مسائل و مشکلات روزافزون جهانی است بسیاری از دانشمندان اجتماعی را ملزم به مطالعه باورها و نگرانی‌های محیط‌زیستی کرده است (صالحی، کبیری و کریم زاده، ۱۳۹۵). باورهای محیط‌زیستی از فاکتورهای بسیار مهم و تأثیرگذار بر رفتارهای محیط‌زیستی افراد است که نقش تعیین‌کننده در رفتار آن‌ها دارد و غالباً گفته می‌شود که نگرش و رفتارهای محیط‌زیستی با باورهای فرد ارتباط دارند. باورها اهداف و معیارهای مهم در زندگی شخصی هستند که نقش مرجع و راهنما را برای فرد ایفاء می‌کنند (رستگار خالد، مشکینی و صالحی، ۱۳۹۶). به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران اصلاح بحران‌های محیط‌زیستی در گرو تغییر نگرش و باور انسان به محیط‌زیست است زیرا نگرش و باور از مهم‌ترین مفاهیم روان‌شناختی و عامل اصلی تغییر رفتار می‌باشد (معتدی نیا، پاپ زن و مهدی زاده، ۱۳۹۳: ۹۲). دیدگاه‌ها به محیط‌زیست طبیعی متعاقباً در تبیین چگونگی استفاده از منابع طبیعی مؤثر است. تشخیص یا تعیین این‌که منابع محیط‌زیستی چگونه استفاده شوند در نگرش‌ها نسبت به محیط‌زیست طبیعی مؤثر است. نگرش‌های محیط‌زیستی مجموعه‌ای از عقاید و احساسات یک شخص نسبت به موضوعات و فعالیت‌های مرتبط با محیط‌زیست بوده و بر مسئولیت‌پذیری افراد به‌منزله‌ی مؤلفه‌های مهم مبتنی است (Schultz, 2001) باین‌حال اصلاح و ارتقای نگرش مردم در راستای رفتار محیط‌زیستی نیازمند شناسایی عوامل مؤثر بر آن است (Aert, Cornelissen & Dorrepaal, 2006). از آنجایی‌که طرز نگرش بر نوع رفتار با محیط‌زیست تأثیر بسزایی دارد، برخورداری افراد از اخلاق محیط‌زیستی مناسب تضمینی درونی برای رفتار درست با سایر مخلوقات و جلوگیری از صدمه به محیط‌زیست محسوب می‌شود (عابدی سروستانی و شاه ولی، ۱۳۸۷). امروزه تخریب محیط‌زیست به بحرانی جهانی تبدیل شده که روزه‌روز بر دامنه بحران آن افزوده می‌شود. تغییر نگرش‌های محیط‌زیستی بی‌شک می‌تواند نقش مهمی در بسیج افکار عمومی و آمادگی جهت حفظ محیط‌زیست بازی کند. پیشرفت روزافزون جوامع، معنای مشارکت را به‌تمامی عرصه‌های زندگی اجتماعی بسط داده است و مشارکت در جامعه باز بر اساس تصمیمات شخصی آگاهانه و داوطلبانه صورت می‌گیرد. امروزه جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و توجه به آن، بیش از هر زمان دیگر ضرورت دارد. بسیاری از آن‌ها پس از آگاهی یافتن از ارزش منابع طبیعی و محیط‌زیست، به‌صورت شایسته‌ای از تخریب آن جلوگیری می‌کنند (کریم زادگان و میبودی، ۱۳۹۱)، از طرفی هر اقدام مؤثر اجتماعی یا سیاسی، نیازمند حمایت قاطع عمومی است باوجوداین،

باشد (خوش فر، صالحی و عقیلی، ۱۳۸۸). لی و جان^۱ (۲۰۱۵)، اظهار داشته‌اند رفتار محیط‌زیستی اقدامات انجام‌شده توسط افراد با گروه‌ها به‌منظور کاهش مشکلات محیط‌زیستی تا حد ممکن است. به خاطر زمینه‌های نظری مختلف، رفتار محیط‌زیستی به طرق مختلفی اندازه‌گیری شده است. استرن (۲۰۰۰)، رفتار مسئولانه محیط‌زیستی را عمل عمدی فردی با گروهی می‌داند که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، تغییرات محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهد و با مزایایی برای محیط‌زیست به همراه دارد. به‌عنوان مثال، انواع مختلف رفتار سازگار با محیط‌زیست زیرمجموعه فعالیت‌های محیط‌زیستی فرض شده است (مثلاً مشارکت در سازمان‌های محیط‌زیستی)، رفتارهای سیاسی غیر فعالانه (به‌عنوان مثال، تقاضای رسیدگی به مشکلات محیط‌زیستی، رأی‌گیری و گزارش به مقامات دولتی) و حفظ محیط‌زیست به‌صورت فردی (مانند خرید محصولات سبز). با در نظر گرفتن ابعادی که اسمیت^۲ (۱۹۹۵) و دیگر محققان از آن‌ها استفاده کردند، تاپا^۳ (۲۰۱۰) رفتار مسئولانه محیط‌زیستی را با استفاده از پنج عامل ارزیابی نمود فعالیت‌های سیاسی، بازیافت، فعالیت‌های آموزشی، سیستم مصرف‌گرایی سبز و فعالیت‌های اجتماعی (به‌عنوان مثال، به اشتراک گذاشتن نشریات محیط‌زیست، بازیافت بطری‌های شیشه‌ای، تماشای برنامه‌های مربوط به محیط‌زیست، خرید محصولات ساخته‌شده از مواد بازیافتی و استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی (Kil; Halland & Stein, 2014).

مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست

توفیق فعالیت‌های مشارکتی در حفاظت از محیط‌زیست در سراسر جهان، به‌صورت تقویت نقش مردم به‌عنوان یکی از سازوکارهای اجرای دستور کار ۲۱ توسعه پایدار و تأکید صریح اصل پنجاهم قانون پایه‌ی بر حق برخورداری از محیط‌زیست سبب شد که ضرورت این عزم و تلاش همگانی و زمینه‌سازی برای تحقق آن احساس گردد. برای تبیین و بررسی سازوکارها و زمینه‌های مشارکت عمومی در حفاظت از محیط‌زیست پاسخگویی به سه پرسش چه چیزی، چه کسی و چگونه لازم و ضروری است، در این چارچوب چه کسی ماهیت مشارکت‌کنندگان را تبیین می‌نماید، چه چیزی مربوط به نوع و سطح مشارکت است؛ و چگونه بر شیوه‌ها و سازوکارهای مشارکت عمومی دلالت دارد. یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب به محیط‌زیست را تغییر رفتار انسان و توجه به ابعاد طبیعت‌گرایانه در انسان می‌دانند. ایجاد تمایل در افراد برای حفاظت از محیط‌زیست اولین اقدام جهت حفظ محیط‌زیست به شمار می‌رود. نتیجه یک مطالعه نشان داد تمایل بیش از نیمی از شهروندان در مشارکت به حفاظت از محیط‌زیست بالا بوده است و مردم آمادگی لازم را برای همکاری در حفاظت از محیط‌زیست دارند (عباسی، باسامی و کابلی، ۱۳۹۲). نتایج پژوهش‌های دیگر، نشان داد که مردم آمادگی لازم را برای صرف زمان و سازمان‌دهی خود برای حفاظت از محیط‌زیست رادارند و مشخص شد که احساس اضطراب، اطلاعات محیط‌زیستی، آمادگی برای عمل و قوانین مرتبط با محیط‌زیست تأثیر زیادی بر رفتار محیط‌زیستی دارد (کالانتاری و اسدی^۴،

باورهای محیط‌زیستی

باورها از ارتباط بین محیط و متن فرهنگی به وجود آمده و نمایانگر این ارتباط نیز هستند (حبیبی، مصطفی‌زاده، ۱۳۹۶). باورها نمایانگر عقاید و اصولی هستند که از نظر فرد یا اجتماع نوعی رفتار برتر شمرده می‌شود (Rokeach, 1973). آن‌ها نمایانگر ایمان و اعتقاد راسخی هستند؛ مبنی بر این‌که از نظر شخص یا اجتماع، یک شیوه خاص رفتاری یا حالت غایی وجود، نسبت به شیوه مخالف آن رفتار یا هدف دیگر برتری دارد. آن‌ها شامل معیارهایی هستند که افراد برای انتخاب و توجیه فعالیت‌هایشان از آن استفاده می‌کنند. هر شخصی ساختار باوری خاصی برای سنجش مقاصد و فعالیت‌هایش دارد. کاهل^۵ (۱۹۹۶) ادعا دارد که باورها از طریق تجربیات و یادگیری افراد شکل می‌گیرد؛ بنابراین افرادی که در راه حفظ محیط‌زیست تلاش می‌کنند، دید مثبتی نسبت به خرید کالاهای بوم‌شناختی، برای بازیافت و انجام رفتارهایی که در راستای

5. Tóth Nagy & Bowman

6. Sharma & Maskay

7. Oceau

8. Davies

9. Kahle

1. Lee & Jan

2. Simith-Sebasti

3. Thaip

4. Kalantari & Asadi

است. از جمله نتایج این پژوهش‌ها می‌توان به مواردی از آن‌ها اشاره نمود. لیتینا، موریکنی و زاناج^۷ (۲۰۱۶) پژوهشی تحت عنوان انتقال فرهنگی باورهای محیط‌زیستی: یک رویکرد تطبیقی انجام دادند. یافته‌ها نشان می‌دهد که فرهنگ تأثیر مداوم و از لحاظ آماری معنی‌داری با باورهای محیط‌زیستی توسط مهاجران دارد تفاوت در نگرش محیط‌زیستی در میان مهاجران را می‌توان با استفاده از باورهای اجتماعی که در کشور خود داشته‌اند پیش‌بینی کرد. شرایط محیط‌زیستی مهاجران در کشورهای خودشان تأثیر قابل‌توجهی در اولویت‌های آنان وقتی که در کشور میزبان زندگی می‌کنند ندارد. این نتایج نشان می‌دهد که وجود مشکلات محیط‌زیستی که نیاز به اقدام دسته‌جمعی دارند و در نیروهای محرکی که در شکل‌گیری فرهنگ محیط‌زیستی حیاتی هستند در شکل‌گیری سیاست نیز مؤثر است. پژوهشی با عنوان تمایل مسافران جوان به رفتار سازگار با محیط‌زیست: نظریه ارزش - باور - نرم و نظریه انتظار توسط کیاکواچین و هان^۸ در سال ۲۰۱۷ انجام گرفت. نتایج نشان داد مدل ترکیبی قدرت پیش‌بینی کنندگی قوی‌تری نسبت به نظریه اصلی به‌تنهایی داشت. همچنین کشف شد که متغیرهای تئوری انتظار به‌شدت بر رفتارهای شخصی طرفدار محیط‌زیست تأثیر می‌گذارند که به‌نوبه خود بر نگرش‌های محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد. این مباحثات، مفاهیم نظری و عملی این پژوهش و نیز توصیه‌هایی برای مطالعات بیشتر را پوشش داده‌اند (کیاکواچین و هان، ۲۰۱۷). لندی، گیفورد، میلفونت، ویکس و اموکی^۹ (۲۰۱۸) پژوهشی با عنوان ارتباط بین نگرانی و رفتار محیط‌زیستی انجام دادند. نتایج حاکی از آن است که نگرانی محیط‌زیستی و فرصت‌ها هر یک به‌نوبه خود با رفتار محیط‌زیستی رابطه معنادار و مثبتی دارند، اما با کنترل هر یک از آن‌ها، این روابط رد شدند. لذا، حساس کردن مردم و افزایش نگرانی آن‌ها برای انجام رفتارهای محیط‌زیستی و هم‌زمان با آن ایجاد فرصت‌های لازم ضروری به نظر می‌رسد. فیکو و بنسینا^{۱۰} (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان نگرش عمومی نسبت به مشارکت حفاظت از محیط‌زیست در اکثر کشورهای پیشرفته: نظریه منحنی محیط‌زیستی نگرانی محیط‌زیستی انجام دادند. نتایج حاکی از آن است که ارزش‌های انسانی نقشی برجسته ایفا می‌کنند. مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست تا حد زیادی به نگرش کلی پاسخ‌دهندگان نسبت به پوشش جنگل و افزایش موجودی، شدت‌های برداشت و رضایت از سطح کنترل در جنگل‌ها بستگی دارد. این باور عمومی که اکوسیستم شکننده است و محدودیت‌های رشد، حمایت از حفاظت را تا حدود ۳۳ درصد افزایش می‌دهد. ما نتیجه می‌گیریم که محیط در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته به‌احتمال زیاد، به دلیل کاهش نگرانی محیط‌زیستی ناشی از مشکلات عینی افزایش فشار را تجربه می‌کند. پژوهشی با عنوان تجزیه و تحلیل اختلافات بین انواع مختلف رفتارهای طرفدار محیط‌زیست با توجه به‌شدت دانش و نگرش توسط کاسالو، اسکاریو و رودریگز سانچز^{۱۱} (۲۰۱۹) انجام شد. نتایج نشان داد الگوهای جالب ناهمگونی با جدا کردن زباله‌ها و استفاده از قوطی‌های زباله خیابانی رفتارها را محدود کردند که این کار به‌طور قابل‌توجهی با نگرش‌های محیط‌زیستی مرتبط

حفظ محیط‌زیست صورت می‌گیرد دارند (Elena Fraj & Eva Martinez, 2006). یکی از مهم‌ترین طبقه‌بندی‌ها درباره باورها توسط الپرت و همکارانش صورت گرفته است. آنان شش نوع باور را شناسایی کردند: نظری - اقتصادی - زیبایی - اجتماعی - سیاسی - دینی. النا فراگ و ایوا مارتینز ۴ گروه باور شامل خود متعالی سازی (کمال یابی): (جامعیت، سخاوتمندی، خیرخواهی); خود ارتقایی: (قدرت، دستاوردها، داشته‌های مادی); آزادی - مستقل بودن: (خودمختاری، انگیزش، لذت‌گرایی); سنت‌گرایی: (سنت، هم‌رنگی، امنیت، هم‌شکلی) را به‌عنوان ساختار باوری عمومی ارائه داده و بین آن‌ها و رفتار بوم‌شناختی رابطه معناداری یافتند (جان سیمون؛ میشل اس مینور، ۱۳۸۱).

نگرش محیط‌زیستی

نگرش به‌عنوان احساس مثبت یا منفی در مورد شخص، شیء یا مسئله تعریف شده است. نگرش محیط‌زیستی به‌صورت مجموعه‌ای از باورها، تمایلات و احساسات و نیت‌های رفتاری مربوط به محیط‌زیست تعریف می‌شود (عباسی و همکاران، ۱۳۹۲). به‌بیان‌دیگر نگرش محیط‌زیستی عبارت است از یک زمینه، حالت درونی، استعداد یا تمایل یادگیری شده برای پاسخ به رفتار مطلوب یا نامطلوب محیط‌زیستی (Nik Abdul Rashid, 2009). لی (۲۰۰۸) نگرش محیط‌زیستی را به‌عنوان قضاوت باوری افراد در حفظ محیط‌زیست تعریف کرده است که ارزیابی شناختی افراد از باور حفظ محیط‌زیست را نشان می‌دهد. نگرش محیط‌زیستی مجموعه‌ی نسبتاً پایداری از احساسات، باورها و آمادگی‌های رفتاری اشخاص، اندیشه‌ها و گروه‌ها می‌باشد؛ بنابراین محیط‌زیست جزئی از نظام باورها و احساسات است (صالحی عمران و آقا محمدی، ۱۳۸۷). نگرش، ارتباط بسیار نزدیکی به باورها که اشاره به اطلاعات (دانش) فرد در مورد یک شخص، شیء یا موضوع دارد (صالحی و امام قلی، ۱۳۹۱). نگرش یک حالت روانی و عصبی آمادگی است که از طریق تجربه سازمان‌یافته و تأثیری هدایتی یا پویا بر پاسخ‌های فرد، در برابر کلیدی اشیاء یا محیط‌هایی که به آن مربوط می‌شود دارد (Mei, Ling & Piew, 2012). به گفته‌ی کاتلر و آمسترانگ^۵ (۲۰۰۹) نگرش، ارزیابی‌ها، احساسات و تمایلات مطلوب یا نامطلوب همیشگی یک فرد نسبت به یک شیء یا ایده می‌باشد. نگرش‌ها و تمایلات محیط‌زیستی، پیچیده و چندبعدی هستند. برخی از محققان تلاش کرده‌اند که مصرف‌کنندگان را بر مبنای باورها و نگرش‌های محیط‌زیستی آن‌ها طبقه‌بندی نمایند. شولتز؛ بیان داشت که سه دسته‌ی مجزا از نگرش‌های محیط‌زیستی وجود دارد؛ نگرش‌های نوع‌دوستانه (درب‌گیرنده‌ی نگرانی برای دیگران)، نگرش‌های خودمحور (درب‌گیرنده نگرانی برای خود) و نگرش‌های زیست‌محور (درب‌گیرنده نگرانی برای محیط). بر اساس مطالعات، نگرش‌های خودمحور بیشتر از نگرش‌های نوع‌دوستانه زمینه ساز رفتارهای محیط‌زیستی هستند (حسامی، یوسفی و گودرزی، ۲۰۱۳). در حوزه‌ی رفتار مسئولانه محیط‌زیستی، مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست، باورهای محیط‌زیستی و نگرش محیط‌زیستی پژوهش‌های نسبتاً زیادی انجام شده

7. Litina, Moriconi & Zanaj, 2016)

8. Kiatkawsin & Han

9. Landry, Gifford, Milfont, Weeks & Arnocky

10. Ficko & Bončina

11. Casaló, Escari & Rodriguez-Sanchez

1. self-transcendence

2. self-enhancement

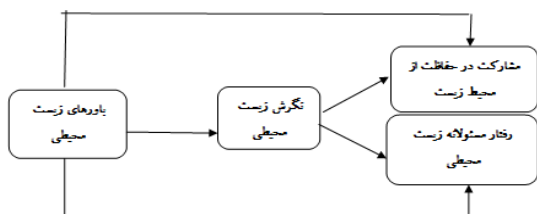
3. openness

4. tradition

5. Kotler & Armstrong

6. Hessami, Yousefi & Goudarzi

تهران) نشان دادند که بین متغیر ارتباط با طبیعت با رفتار محیط‌زیستی و فعالیت اجتماعی با رفتار محیط‌زیستی رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به آنچه مطرح گردید و بررسی پیشینه پژوهش مشخص می‌گردد که هرچند تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه متغیرهای باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی صورت گرفته است، اما تاکنون پژوهشی که به صورت هم‌زمان به رابطه باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و نقش میانجی نگرش محیط‌زیستی بپردازد، صورت نگرفته است. لذا پژوهش حاضر با توجه به موارد اشاره شده، مدلی از روابط بین باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه رست محیطی را در نظر گرفته است. در مدل مفهومی ارائه شده باورهای محیط‌زیستی به عنوان متغیر برون‌زاد بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی اثر مستقیم دارند. همچنین، نگرش محیط‌زیستی در رابطه باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی نقش میانجی ایفا می‌کند (شکل ۱).

شکل ۱) مدل مفهومی اثر باورهای محیط‌زیستی با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی و مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست منبع: هانگ (۲۰۱۶)

۲- روش انجام تحقیق

• جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌ها توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه سمنان (۴۳۴ نفر) در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بودند. با توجه به مسیرهای فرض شده در مدل مفهومی پژوهش تعداد ۹ پارامتر (۳ پارامتر در ماتریس گاما، ۲ پارامتر در ماتریس بتا، ۳ پارامتر در ماتریس فای و ۱ پارامتر در ماتریس سای) باید برآورد شود. به این ترتیب، حجم نمونه باید حداقل ۵ تا ۵۰ برابر پارامترها موردنظر باشد (مولر، ۱۹۹۶). بر این اساس، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی برحسب مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد)، نمونه‌ای به حجم ۲۰۴ نفر در نظر گرفته شد. از این تعداد شرکت‌کنندگان در پژوهش ۴۴ نفر معادل (۲۲٪) مرد و ۱۶۰ نفر معادل (۷۸٪) زن بودند.

• ابزارهای اندازه‌گیری

الف) باورهای محیط‌زیستی: به منظور سنجش باورهای محیط‌زیستی دانشجویان از پرسشنامه باورهای محیط‌زیستی هانگ (۲۰۱۶) که مشتمل بر ۳ گویه است استفاده شد، این مقیاس به صورت

بود. این نتیجه تنها برای بالاترین سطح نگرش‌های محیط‌زیستی مشاهده شد. سپس درحالی‌که دانش ذهنی با تمام رفتارهای محیطی مرتبط بود، دانش عینی تنها با رفتار کارایی (با استفاده از لامپ‌های انرژی با کارایی) مرتبط بود. درنهایت، مردان نسبت به زنان سطح پایین‌تری از رفتار محیط‌زیستی را نشان دادند (کاسالوو همکاران، ۲۰۱۹). باروتیا و اچاریا (۲۰۱۹) پژوهشی را با عنوان مقایسه سه نظریه مشارکت در شبکه‌های طرفدار محیط‌زیست و مشارکتی انجام دادند. نتایج حاکی از آن است که سه متغیر ظرفیت تبیینی دارند و جالب است که حضور مشترک آن‌ها اثرات هم‌افزایی ایجاد می‌کند. شناسایی راهی طولانی برای توضیح گرایش‌های مشارکت است و سزاوار نقش مهمی در اداره مشارکتی و پژوهش‌ها اقدام جمعی است. پژوهشی با عنوان بررسی نگرش و عوامل مؤثر بر عدم مشارکت مردمی در حفاظت مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط‌زیست در سال ۱۳۹۵ توسط خیراندیش انجام شد. نتایج نشان داد که شناخت افراد نسبت به زیستگاه‌های طبیعی و محیط‌زیست متوسط می‌باشد و به عوامل شغل اصلی، میزان تحصیلات و عضو نهادهای حامی محیط‌زیست بودن بستگی دارد. همچنین نگرش افراد نسبت به حفاظت از محیط‌زیست مثبت می‌باشد. مردم محلی نسبت به حفاظت از منطقه شکارممنوع بصیران دیدگاه مثبت دارند. توجیه نبودن مردم نسبت به ارزش‌های حفاظت، مهم‌ترین دلیل عدم مشارکت مردم در حفاظت است (خیراندیش، ۱۳۹۵). صالحی، چیدری، صدیقی و بیژنی (۱۳۹۶) پژوهشی را با عنوان تأثیر باورهای محیط‌زیستی بر رفتار پایدار کشاورزان استان فارس در بهره‌برداری از منابع آب زیرزمینی انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داده باور ویژه آب زیرزمینی تعیین‌کننده قوی از رفتار پایدار آب زیرزمینی است که خود متأثر از باورهای عمومی محیط‌زیستی پارادایم مستشفی بودن انسان و پارادایم نوین محیط‌زیستی است. همچنین نتایج نشان داد در بین باورهای عمومی محیط‌زیستی، پارادایم نوین وابستگی متقابل انسانی، بیشترین اثر علی مستقیم و پارادایم مستشفا بودن انسان، بیشترین اثر علی غیرمستقیم را بر رفتار کشاورزان استان فارس داشت. در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی دانش، نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست که در سال ۱۳۹۶ توسط مرادی انجام گرفت، نتایج بررسی نگرش محیط‌زیستی دانشجویان نشان داد که نگرش آنان، به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار در حد متوسط به بالا است و نگرش مثبت آن‌ها متمایل به سمت تفکر زیست محوری است. همچنین مهارت یا رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دانشجویان در این پژوهش مثبت ارزیابی شد (مرادی، ۱۳۹۶). پژوهشی تحت عنوان سنجش مؤلفه‌های مشارکت شهروندی در پایداری محیط‌زیستی در سال ۱۳۹۷ توسط محمدی ده چشمه و آزاد بخت انجام گرفت. نتایج نشان داد که در چند ابعاد پایداری محیط‌زیست شامل (آب، خاک، هوا، فضای سبز، صوتی، بصری، سوخت‌های فسیلی و فاضلاب)، شهروندان و مشارکت آن‌ها توانسته آن‌گونه که شایسته است نیازهای توسعه‌ای محیط‌زیست را برآورده سازند (محمدی ده چشمه و آزاد بخت، ۱۳۹۷). جعفری نیا و افروز (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر نگرش محیط‌زیستی بر رفتارهای محیط‌زیستی شهروندان (مورد مطالعه: ساکنان کلان‌شهر

باورهای محیط‌زیستی ($M = 4/183$) دریک بازه ۵ درجه‌ای نشان می‌دهد که دانشجویان باورهای محیط‌زیستی را بالاتر از سطح متوسط ارزیابی کرده‌اند. الگوی مشابهی در مورد سایر متغیرها مشاهده می‌شود. باورهای محیط‌زیستی با نگرش محیط‌زیستی، مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی رابطه معنادار و در جهت نظری دارد. شدت رابطه باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست بیشتر از سایر متغیرها است ($r = 0.336, p \leq .05$). باورهای محیط‌زیستی با نگرش محیط‌زیستی رابطه معناداری دارد ($r = 0.321, p \leq .05$). همچنین باورهای محیط‌زیستی با رفتار مسئولانه محیط‌زیستی رابطه معناداری دارد ($r = 0.323, p \leq .05$). برای آزمون مدل فرضی این مطالعه الگوی روابط همبستگی بین متغیرها در نظر گرفته شد. نخست کشیدگی و چولگی تک متغیری و چند متغیری بررسی شد. یافته‌ها حاکی از آن است که فرض توزیع نرمال چند متغیری در داده‌ها صادق است. به‌این ترتیب، شاخص‌های برازش مدل فرضی بررسی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مدل فرضی یک مدل فرا شناسا است. به این معنا که تعداد پارامترهای قابل برآورد مدل بیشتر از تعداد واریانس-کوواریانس‌های مشاهده‌شده برابر است ($C < P$).

جدول ۱: میانگین، انحراف استاندارد و ضریب همبستگی متغیرها

متغیرها	۱. باورهای محیط‌زیستی	۲. نگرش محیط‌زیستی	۳. مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست	۴. رفتار مسئولانه محیط‌زیستی
میانگین	۴/۱۸۳	۳/۶۰۵	۳/۳۰۸	۳/۴۹۸
انحراف استاندارد	۰/۵۶۷	۰/۶۰۱	۰/۵۴۴	۰/۶۳۳
باورهای محیط‌زیستی	-	۰/۳۲۱**	۰/۳۳۶**	۰/۳۲۳**
نگرش محیط‌زیستی	-	-	۰/۳۱۹**	۰/۱۱۰**
مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست	-	-	-	۰/۴۴۵**
رفتار مسئولانه محیط‌زیستی	-	-	-	-

* $P < 0.05$ ** $P < 0.001$

جدول ۲: شاخص‌های برازندگی مدل نهایی اصلاح‌شده

شاخص	دامنه موردقبول	مقدار	نتیجه
X^2	$P > 0.05$	۰/۸۲	تأیید
Df	-	۱	-
X^2/df	۳-۵	۰/۸۲	تأیید
RMSEA	< 0.08	۰/۰۰۱	تأیید
GFI	$GFI > 0.80$	۱	تأیید
AGFI	$AGFI > 0.80$	۰/۹۸	تأیید
NFI	$NFI > 0.90$	۰/۹۹	تأیید
CFI	$CFI > 0.90$	۱	تأیید
IFI	$IFI > 0.90$	۱	تأیید

طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) درجه‌بندی شده بود. ضریب اعتبار این پرسشنامه توسط هانگ (۲۰۱۶) با آزمون آلفای کرونباخ (۰/۷۲) گزارش شد. دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۸۶-۰/۴۲ بود. ضریب آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۷۸۹ است و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۸۴-۰/۴۰ به دست آمد.

ب) نگرش زیست‌محیطی: با توجه به هدف پژوهش برای سنجش نگرش محیط‌زیستی دانشجویان از پرسشنامه نگرش محیط‌زیستی هانگ (۲۰۱۶) که مشتمل بر ۴ گویه است استفاده شد، این مقیاس به‌صورت طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) درجه‌بندی شده بود. ضریب اعتبار این پرسشنامه توسط هانگ (۲۰۱۶) با آزمون آلفای کرونباخ (۰/۸۳) گزارش شد. دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۸۴-۰/۳۹ به دست آمد. ضریب آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۷۸۹ است و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۸۳-۰/۳۹ به دست آمد.

ج) مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست: برای اندازه‌گیری مشارکت دانشجویان در حفاظت از محیط‌زیست از پرسشنامه مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست هانگ (۲۰۱۶) که مشتمل بر ۷ گویه است استفاده شد، این مقیاس به‌صورت طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) درجه‌بندی شده بود. ضریب اعتبار این پرسشنامه توسط هانگ (۲۰۱۶) با آزمون آلفای کرونباخ (۰/۸۳) گزارش شده است. دامنه همبستگی گویه‌های این متغیر با نمره کل ۰/۸۶-۰/۶۵ به دست آمد. ضریب آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۷۶۵ است و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۸۰-۰/۴۴ به دست آمد.

د) رفتار مسئولانه محیط‌زیستی: به‌منظور سنجش رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دانشجویان از پرسشنامه رفتار مسئولانه محیط‌زیستی هانگ (۲۰۱۶) که مشتمل بر ۸ گویه است استفاده شد، این مقیاس به‌صورت طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) درجه‌بندی شده بود. ضریب اعتبار این پرسشنامه توسط هانگ (۲۰۱۶) با آزمون آلفای کرونباخ (۰/۹۱) شده است. دامنه همبستگی گویه‌های فایده درک شده با نمره کل به ترتیب ۰/۸۸-۰/۵۰ به دست آمد. ضریب آلفای محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۸۰۱ است و دامنه همبستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۷۴-۰/۳۸ به دست آمد.

• روش تحلیل داده‌ها

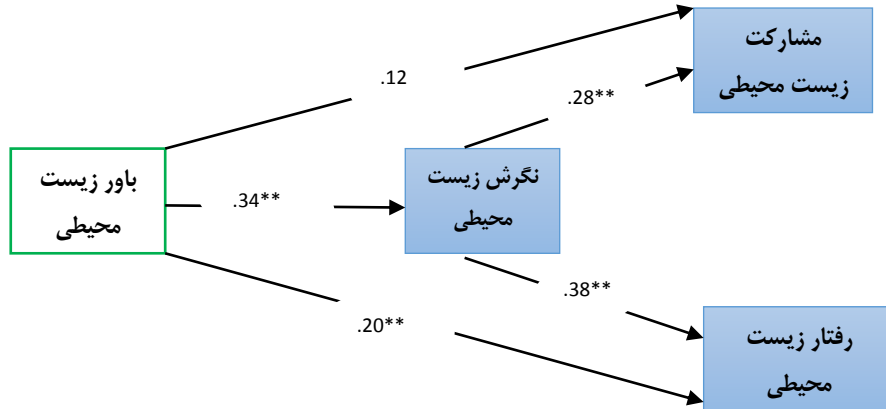
برای تحلیل داده‌ها از بسته‌بندی آماری برای تحلیل داده‌های علوم اجتماعی نسخه ۲۱ و نرم‌افزار روابط خطی ساختاری نسخه 8.54 استفاده شد. شاخص‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی محاسبه شد. روابط فرضی ساختاری با مدل تحلیل مسیر آزمون شد و شاخص‌های برازندگی مدل نهایی گزارش شد.

۳- نتایج

برای تعیین میانگین متغیرهای باور محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی از آمار توصیفی میانگین، انحراف استاندارد و ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش استفاده شد (جدول ۱). در جامعه مورد مطالعه میانگین

محیط زیست اثر مستقیم و معناداری ندارد؛ اما با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی اثر غیرمستقیمی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست دارد. همچنین باورهای محیط‌زیستی اثر مستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دارد و با میانجی‌گری نگرش محیط‌زیستی اثر غیرمستقیم و معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی ایفا می‌کند.

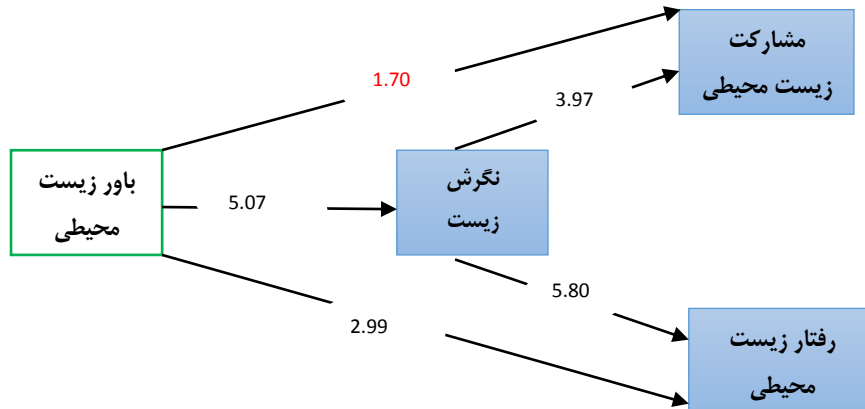
در نهایت، به منظور اصلاح مدل، مسیرهای غیر معنادار از مدل حذف شدند و برازندگی داده - مدل بررسی شد. مدل اصلاح شده نهایی در شکل ۲ گزارش شده است. بررسی شاخص‌های برازش مدل حاکی از آن است که مدل نهایی، برازش نسبتاً مطلوبی با داده‌ها دارد (جدول ۲). اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل در جدول شماره ۳ گزارش شده است. در مدل نهایی باورهای محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از

Chi-Square=0.82, df=1, P-value=0.36467, RMSEA=0.000

شکل ۲) مدل نهایی اثر باورهای محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی با نقش میانجی نگرش محیط‌زیستی

*ضرایب استاندارد گزارش شده‌اند

Chi-Square=0.82, df=1, P-value=0.36467, RMSEA=0.000

شکل ۳) مدل نهایی اثر باورهای محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی با نقش میانجی نگرش محیط‌زیستی

*ضرایب معناداری گزارش شده‌اند

جدول ۳: اثر مستقیم، غیرمستقیم و کل باورهای محیط‌زیستی و نگرش محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی

اثر	مسیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
برون‌زاد بر درون‌زاد	باورهای محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست	۰/۱۲	۰/۰۹۵**	۰/۲۱۵**
	باورهای محیط‌زیستی بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی	۰/۲۰**	۰/۱۳۹**	۰/۳۳۹**
درون‌زاد بر درون‌زاد	نگرش محیط‌زیستی بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست	۰/۲۸**	-	۰/۲۸**
	نگرش محیط‌زیستی بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی	۰/۳۸**	-	۰/۳۸**

*ضرایب متریک گزارش شده‌اند

**P<۰/۰۰۱ *P<۰/۰۰۵

۴- بحث و نتیجه گیری

باوجود اقداماتی که تاکنون صورت گرفته، با توجه به بی تفاوتی‌ها، تخریب‌ها و سوءاستفاده‌های بی‌شمار از محیط‌زیست، باورهای محیط‌زیستی در ایران در مراحل اولیه قرار دارد و از سویی فاصله بسیار زیادی با اکثر کشورهای جهان دارد. از سوی دیگر، موضوع حفاظت از محیط‌زیست، به یکی از مهم‌ترین موضوع‌ها و چالش‌های قرن بیست‌ویک تبدیل شده است و کاهش پیامدهای آن، نیازمند نگرش مثبت، عزم جدی، مشارکت، درک متقابل و آگاهی در مورد آن است. به‌کارگیری استراتژی‌هایی در جهت کاهش پیامدهای این پدیده، می‌تواند در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و روانی کشور بسیار مؤثر باشد که این امر یکی از وظایف اساسی دانشگاه‌ها به‌عنوان رکن اصلی و کارخانه انسان‌سازی (دانشجویان) می‌باشد، بنابراین، لازم است نگرش، مشارکت و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی آنان موردتوجه قرار گیرد. از این‌رو در این پژوهش مدلی فرضی از رابطه بین باورهای محیط‌زیستی با مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی تهیه شد و نقش میانجی نگرش محیط‌زیستی در رابطه بین آن‌ها برجسته گردید. یافته اول حاکی از آن است باورهای محیط‌زیستی اثر معناداری بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست ندارد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های لی و همکاران (۲۰۱۴)؛ بور و همکاران (۲۰۱۵)؛ هانگ (۲۰۱۶)؛ کیاکواچین و همکاران (۲۰۱۷) و ابراهیم (۲۰۱۹) همسو می‌باشد. همچنین با نتایج جعفری و همکاران (۱۳۹۶) نا همسو می‌باشد. طبق این یافته پیشرفت روزافزون جوامع، معنای مشارکت را به‌تمامی عرصه‌های زندگی اجتماعی بسط داده است و مشارکت در جامعه باز بر اساس باورهای شخصی آگاهانه صورت می‌گیرد. امروزه جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و توجه به آن، بیش از هر زمان دیگر ضرورت دارد. بسیاری از انسان‌ها پس از باور یافتن از ارزش منابع طبیعی و محیط‌زیست، به‌صورت شایسته‌ای از تخریب آن جلوگیری می‌کنند از طرفی هر اقدام مؤثر اجتماعی یا سیاسی، نیازمند حمایت قاطع عمومی است باوجوداین، چندان روشن نیست که مردم و تا چه میزان ماهیت تغییرات جهانی بوم‌شناختی را درک می‌کنند و نتایج بالقوه عدم پاسخگویی را می‌ستایند، نظریات عمومی مردم حاکی از آن است که بیشتر مردم، به حفاظت از محیط‌زیست معتقد هستند و باور دارند اما شمار اندکی نسبت به آن‌ها شناخت دارند و مفاهیم و توجیهات کامل آن‌ها را می‌پذیرند ضمناً داشتن باور و روحیه داوطلبانه پایه و بستر جلب مشارکت و مشارکت محور و نیروی محرکه توسعه است. بنابراین مشارکت فرد در فعالیت‌ها و برنامه‌های مرتبط با محیط‌زیست باعث ایجاد و افزایش اعتقادات و باورهای محیط‌زیستی وی می‌گردد. یافته دوم نشان می‌دهد که باورهای زیست‌محیطی اثر معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دارد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های زارعی و همکاران (۱۳۹۱)، فاضلی و همکاران (۱۳۹۲)، علیقلی زاده و همکاران (۱۳۹۴)، احمدیان و همکاران (۱۳۹۵)، جعفری و همکاران (۱۳۹۶)

منابع

- استیفین پی، ر. ۱۳۸۷. رفتار سازمانی، مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردها، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، جلد ۱ تهران: نشر دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ سیزدهم.
- اسداله نیا جامی، آ. ۱۳۸۷. شناخت نقش و جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد در جلب مشارکت مردمی به‌منظور حفاظت از محیط‌زیست شهری و ارائه راهکارهای بهبود، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت شهری، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده حسابداری و مدیریت.

و چپو و همکاران (۲۰۱۴) همسو است. بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند، علت عمده معضلات محیط‌زیستی، ریشه در ساختار روان‌شناختی عملکرد انسان‌ها دارند، اگر باورهای محیط‌زیستی فرد مثبت باشد موجب می‌گردد تا درصدد رفتارهای محیط‌زیستی مثبتی همچون عدم آسیب به حیات جانوری و پوشش گیاهی، تفکیک زباله‌ها در مسیر و گزارش هرگونه آلودگی یا تخریب به مسئولین برآیند. یافته سوم حاکی از آن بود که باورهای زیست‌محیطی اثر معناداری بر نگرش محیط‌زیستی دارد، همچنین نگرش محیط‌زیستی اثر معناداری بر مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست دارد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده باورهای زیست‌محیطی به‌طور مستقیم نمی‌تواند دانشجویان را به مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست سوق دهد، اما زمانی که باورهای زیست‌محیطی، بر تغییر نگرش محیط‌زیستی آن‌ها اثر گذارد، می‌تواند آن‌ها را به سمت مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست سوق دهد. این نتیجه با برخی از نتایج خیراندیش (۱۳۹۵)؛ لیتینا و همکاران (۲۰۱۶)؛ کیاکواچین و همکاران (۲۰۱۷)؛ باروتیا و اچاریا (۲۰۱۹) همراستاست. نتایج به‌دست‌آمده از یافته چهارم حاکی از آن بود که باورهای زیست‌محیطی اثر معناداری بر نگرش محیط‌زیستی دارد، همچنین نگرش محیط‌زیستی اثر معناداری بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دارد. یافته به‌دست‌آمده بدان معناست که باورهای زیست‌محیطی دانشجویان به‌طور مستقیم می‌تواند بر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی آنان مؤثر باشد، همچنین زمانی که باورهای زیست‌محیطی دانشجویان، بر تغییر نگرش محیط‌زیستی آن‌ها اثر گذارد، می‌تواند بر نوع رفتار آن‌ها در مسئولیت‌پذیری در قبال محیط‌زیست اثر بگذارد. این نتیجه با برخی از نتایج استرن (۲۰۰۰)؛ کورالیزا و همکاران (۲۰۰۰)؛ بار و مکاران (۲۰۰۳)؛ پورتینگا و همکاران (۲۰۰۴)؛ صالحی و همکاران (۱۳۹۳)؛ لندی و همکاران (۲۰۱۸) همراستاست. بر اساس ادبیات نظری پژوهش می‌توان گفت تأثیر باورها بر رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی انکارناپذیر است، اما باید گفت هرگز باورهای مشابه تمام انواع رفتار را تحت تأثیر قرار نمی‌دهند یا دست‌کم این کار را به شیوه یکسان انجام نمی‌دهند. مدل باورهای محیط‌زیستی در این پژوهش با محدودیت‌های مواجهه است، اولاً باورهای محیط‌زیستی تحت تأثیر ابعاد زیادی قرار می‌گیرد که در این پژوهش فقط ابعاد نگرش محیط‌زیستی، مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی موردتوجه قرار گرفت و از سایر ابعادی که می‌توانست تأثیر احتمالی بر آن داشته باشد چشم‌پوشی شد؛ بنابراین به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌ها آتی، سایر ابعاد را نیز در نظر بگیرند. بنابراین این پژوهش در دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه سمنان انجام شد و نتایج حاصل از آن قابل‌تعمیم به سایر دانشکده‌های سازگار با محیط‌زیست نیست. بنابراین توصیه می‌شود در پژوهش‌ها آینده، مدل باورهای محیط‌زیستی در سایر دانشگاه‌ها به‌صورت مجزا مورد آزمون قرار گیرد.

- جان س مون و میشل اس مینور. ۱۳۸۱. رفتار مصرف کننده، ترجمه عباس صالح اردستانی، تهران، انتشارات آن.
- جعفری نیا، غ؛ افروز، ص. ۱۳۹۷. بررسی تأثیر نگرش محیط‌زیستی بر رفتارهای محیط‌زیستی شهروندان (مورد مطالعه: ساکنان کلان شهر تهران)، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، ۸(۳۰)، ۱۲۶-۱۱۵.
- جعفری، س؛ نجار زاده، م؛ جعفری، ن. و رجبی، ن. ۱۳۹۶. رابطه‌ی ساختاری باور درک شده و رضایت گردشگر با رفتار مسئولانه زیست‌محیطی: نقش میانجی مشارکت گردشگر، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۲(۳۷)، ۱۵۱-۱۱۵.
- حبیبی، ف؛ مصطفی‌زاده، س. ۱۳۹۶. بررسی رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران دریاچه‌ی زریوار مریوان. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱۵(۴۷)، ۱۸۴-۱۶۳.
- رستگار خالد، ا؛ مشکینی، ق. و صالحی، ص. ۱۳۹۶. بررسی رابطه جهت‌گیری ارزشی با شهروندی زیست‌محیطی در بین شهروندان مناطق ۳، ۱۱ و ۱۹ تهران. توسعه اجتماعی، ۱۲(۱).
- زارع، س؛ نمیرانیان، م؛ شعبانعلی فمی، ح. و قاسمی، ج. ۱۳۸۹. نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت شهروندان در امور پارک‌های جنگلی (مطالعه موردی: شهر تهران). مجله جنگل ایران، انجمن جنگل-بانی ایران، ۲(۴)، ۲۸۵-۲۷۳.
- صالحی عمران، ا؛ آقا محمدی، ع. ۱۳۸۷. بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۱۷-۹۱.
- صالحی، ص؛ امامقلی، ل. ۱۳۹۱. سرمایه فرهنگی و نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۸(۲۸)، ۱۲۰-۹۱.
- صالحی، ص؛ کبیری، ا؛ کریم زاده، س. ۱۳۹۵. بررسی نقش جنسیت در جهت‌گیری‌های زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهر ارومیه). فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۸(۱)، ۱۶۱-۱۴۹.
- عابدی سروستانی، ا؛ شاه ولی، م. ۱۳۸۷. ضرورت و ویژگی‌های پژوهش در اخلاق زیست‌محیطی. نشریه اخلاق در علوم و فناوری، ۳(۴)، ۶۱-۵۶.
- عباسی، ع؛ باسامی، ا. و کابلی، ن. ۱۳۹۲. بررسی تمایل شهروندان به مشارکت در فعالیت‌های حفاظت و توسعه فضای سبز شهر تهران، فصلنامه محیط‌زیست طبیعی، ۶۶(۴)، ۴۱۰-۳۹۹.
- عقیلی، م؛ خوش فر، غ. و صالحی، ص. ۱۳۸۸. سرمایه اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در شمال ایران، مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی، ۲۰(۲۰).
- علیقلی زاده فیروز جانی، ن؛ رمضان زاده لسبویی، م. و اسمعیلی، م. ۱۳۹۴. سنجش رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران در مقصدهای کویری و بیابانی (مطالعه موردی نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۶(۲)، ۲۷۴-۲۵۳.
- فاضلی، م؛ جعفر صالحی، س. ۱۳۹۲. شکاف نگرش، دانش و رفتار زیست‌محیطی گردشگران، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۸(۲۲)، ۱۶۸-۱۴۲.
- کریم زادگان، ح؛ میبودی، ح. ۱۳۹۱. کنکاشی در نحوه مشارکت مردم در توسعه آموزش محیط‌زیست کلان‌شهر مشهد، فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، ۱(۲)، ۳۳-۲۵.
- محمدی ده چشمه، م؛ آزادبخت، م. ۱۳۹۷. سنجش مؤلفه‌های مشارکت شهروندی در پایداری زیست‌محیطی (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهر اهواز)، فصلنامه انسان و محیط‌زیست، ۴۶(۴)، ۵۲-۳۸.
- مرادی، س. ۱۳۹۶. ارزیابی دانش، نگرش و رفتار مسئولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست، فصلنامه انسان و محیط‌زیست، ۱۵(۴)، ۹۸-۸۷.
- معتمدی نیا، ز؛ مهدی زاده، ح؛ پاپ زن، ع. ۱۳۹۲. نگرش رفتاری بنگاه‌های کشاورزی به آلودگی محیط‌زیست (مطالعه موردی شهرستان‌های کرمانشاه و اسلام‌آباد غرب، ایلام و ایوان غرب). پژوهش‌های روستایی، ۴(۲)، ۴۵۰-۴۲۹.
- Aerts, R., Cornelissen, J. H. C., & Dorrepaal, E. (2006). Plant performance in a warmer world: general responses of plants from cold, northern biomes and the importance of winter and spring events. In *Plants and Climate Change* (pp. 65-78). Springer, Dordrecht.
- Barrutia, J. M., & Echebarria, C. (2019). Drivers of exploitative and explorative innovation in a collaborative public-sector context. *Public Management Review*, 21(3), 446-472.
- Blake, J. (1999). Overcoming the 'value-action gap' in environmental policy: Tensions between national policy and local experience. *Local environment*, 4(3), 257-278.
- Casaló, L. V., Escario, J. J., & Rodriguez-Sanchez, C. (2019). Analyzing differences between different types of pro-environmental behaviors: Do attitude intensity and type of knowledge matter?. *Resources, Conservation and Recycling*, 149, 56-64.
- Corraliza, J. A., & Berenguer, J. (2000). Environmental values, beliefs, and actions: A situational approach. *Environment and behavior*, 32(6), 832-848.
- Davies, J. C. (1998). *Public participation in environmental decision-making and the Federal Advisory Committee Act*. Washington, DC: Center for Risk and Management.

- Ficko, A., & Bončina, A. (2019). Public attitudes toward environmental protection in the most developed countries: The Environmental Concern Kuznets Curve theory. *Journal of environmental management*, 231, 968-981.
- Fraj, E., & Martinez, E. (2006). Environmental values and lifestyles as determining factors of ecological consumer behaviour: an empirical analysis. *Journal of Consumer Marketing*, 23(3), 133-144.
- Geiger, R. L. (2017). *To advance knowledge: The growth of American research universities, 1900-1940*. Routledge.
- Hessami, H. Z., Yousefi, P., & Goudarzi, G. (2013). The Conceptual Model of Effective Factors on Consumers „Green Purchasing Intentions. *Social influence*, 27, 47.
- Huang, H. (2016). Media use, environmental beliefs, self-efficacy, and pro-environmental behavior. *Journal of Business Research*, 69(6), 2206-2212.
- Kahle, L. R. (1996). Social values and consumer behavior: Research from the list of values. In *The psychology of values: The Ontario symposium (Vol. 8, pp. 135-151)*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kalantari, K., & Asadi, A. (2010). Designing a structural model for explaining environmental attitude and behavior of urban residents (Case of Tehran). *International Journal of Environmental Research*, 4(2), 309-320.
- Kil, N., Holland, S. M., & Stein, T. V. (2014). Structural relationships between environmental attitudes, recreation motivations, and environmentally responsible behaviors. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 7, 16-25.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental education research*, 8(3), 239-260.
- Landry, N., Gifford, R., Milfont, T. L., Weeks, A., & Arnocky, S. (2018). Learned helplessness moderates the relationship between environmental concern and behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 55, 18-22.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2015). The effects of recreation experience, environmental attitude, and biospheric value on the environmentally responsible behavior of nature-based tourists. *Environmental management*, 56(1), 193-208.
- Litina, A., Moriconi, S., & Zanaj, S. (2016). The cultural transmission of environmental values: A comparative approach. *World development*, 84, 131-148.
- Mei, O. J., Ling, K. C., & Piew, T. H. (2012). The antecedents of green purchase intention among Malaysian consumers. *Asian Social Science*, 8(13), 246.
- Ochteau, C. (1999). *Local community participation in the establishment of national parks: planning for cooperation (Doctoral dissertation, University of British Columbia)*.
- Rashid, N. R. N. A. (2009). Awareness of eco-label in Malaysia's green marketing initiative. *International Journal of Business and Management*, 4(8), 132.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press
- Sammer, K., & Wüstenhagen, R. (2006). The influence of eco-labelling on consumer behaviour—Results of a discrete choice analysis for washing machines. *Business Strategy and the Environment*, 15(3), 185-199.
- Schultz, K. A. (2001). *Democracy and coercive diplomacy (Vol. 76)*. Cambridge University Press.
- Schultz, P. W., & Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of cross-cultural psychology*, 29(4), 540-558.
- Sharma, S., & Maskay, M. L. (1999). Community participation and environmental protection in the construction of mountain roads: promotion of the “Green Road” approach in Nepal. *Transport and Communications Bulletin for Asia and Pacific*, 69, 59-77.
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of social issues*, 56(3), 407-424.
- Thompson, S. C. G., & Barton, M. A. (1994). Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment. *Journal of environmental Psychology*, 14(2), 149-157.
- Thornton, A. (2009). *Public attitudes and behaviours towards the environment-Tracker Survey: A report to the Department for Environment, Food and Rural Affairs. TNS. Defra, London*.
- Tóth Nagy, M., & Bowman, M. (1994). *Manual on public participation in environmental decision-making: current practice and future possibilities in central and eastern Europe*. Budapest: The Regional Environmental Centre for Central and Eastern Europe.